

UTRECHTS KWALITEITS KADER

EDUCATIE VAN HET JONGE KIND

**LEREN
DOE JE
SAMEN**

nu voor later
sept. 2017

Aanbevelingen voor versterking van de kwaliteit van het professionele handelen op het niveau van de medewerker, het team en de organisatie

UTRECHTS KWALITEITS KADER
EDUCATIE VAN HET JONGE KIND

nu voor later

INHOUD

Woord vooraf	7
Inleiding	9
Visie op educatie van het jonge kind in Utrecht.....	10
Aanpak en uitgangspunten	12
Hoofdstuk 1: Wat zou er in de groepen moeten gebeuren?	17
Speerpunten	18
1 Warme relaties	18
2 Gevoelig oog.....	18
3 Ga mee	19
4 Verantwoordelijkheid	20
5 Gebruik de tijd.....	21
6 Terloopse momenten	23
7 Met een doel	24
8 Spel	24
9 Voorlezen.....	25
10 Ontdekken	27
11 Tellen, meten en meetkunde	29
12 Voeten van de vloer	30
13 Cultuur	31

Hoofdstuk 2: Wat zou er in het team, de organisatie en de wijk moeten gebeuren?	33
Richtlijnen:.....	34
1 Verdieping	34
2 Cultuur	35
3 Eigenaarschap	36
4 Begeleiding	37
5 Randvoorwaarden	37
Lerende Netwerken Doorgaande lijn Utrecht	39
Hoofdstuk 3: Hoe werk je samen met ouders?	43
Uitgangspunten ouderbeleid	44
Aanbevelingen:	45
1 Op het niveau van de professional	45
2 Op het niveau van het kinderdagverblijf, het peutercentrum en de basisschool	51
Hoofdstuk 4: Hoe zorg je voor een optimale overgang vanvoorschoolse voorzieningen naar het basisonderwijs?	55
Transitie	56
Overdracht van gegevens	59
Juridische en ethische aspecten overdracht	60
Aanbevelingen	61

VOORWOORD

Voor jullie ligt alweer de derde versie van het Utrechts Kwaliteitskader.

De afgelopen jaren hebben we in Utrecht met alle partijen hard gewerkt om de kwaliteit van de Educatie van het Jonge Kind te versterken. Vlak voor de zomervakantie van 2017 hebben we het project 'Nu voor Later' afgesloten met een prachtig 'Grand Dessert' in NDC den Hommel.

Tijdens dit Grand Dessert werd opnieuw duidelijk hoeveel er de afgelopen jaren bereikt is. Er is niet alleen inhoudelijk geprofessionaliseerd door het verspreiden en delen van kennis. Er zijn vooral ook grenzen doorbroken. Pedagogisch medewerkers en leerkrachten leren in gezamenlijke netwerken van elkaars expertise, zodat we Jonge Kinderen in de Stad Utrecht een nog betere start kunnen geven. Dit mag met recht een prachtig resultaat worden genoemd.

Met het beëindigen van het project ligt er voor alle betrokken partijen een belangrijke taak datgene dat bereikt is te borgen en door te ontwikkelen. Leerkrachten, pedagogisch medewerkers, directeuren, managers en bestuurders zullen die gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de jonge kinderen in onze stad moeten vasthouden, zodat de kwaliteit van opvang en onderwijs aan deze doelgroep nog verder versterkt kan worden.

Deze nieuwe versie van het Utrechts Kwaliteitskader kan daar praktisch bij helpen. Iedereen die met jonge kinderen werkt, vindt in dit nieuwe kader de meest recente inzichten over het

effectief werken met deze doelgroep. Een prachtig en actueel document dus voor een ieder die een bijdrage levert aan de opvang en educatie van deze kinderen. Ik wens jullie dan ook veel leesplezier bij het tot je nemen van deze inzichten. Graag wil ik afsluiten met een woord van dank voor iedereen die zich de afgelopen jaren volop heeft ingezet om de opvang en educatie aan jonge kinderen te verbeteren. Dit geldt natuurlijk voor iedereen die heeft meegewerkt aan het programma 'Nu voor Later' en zeker ook voor de betrokken experts en kartrekkers van de lerende netwerken. Maar zonder de tomeloze inzet van de projectleiding Nel van Loon en Carla Sanders was dit project nooit zo succesvol geweest. Carla en Nel hartelijk bedankt!

September 2017

Namens de samenwerkende partners

Anje-Margreet Woltjer

(teamleider onderwijs en kwaliteit PCOU)

INLEIDING

In Utrecht vinden we kwalitatief goede opvang en educatie van het jonge kind van groot belang voor hun ontwikkeling. De samenwerking tussen de Utrechtse wetenschap en het Utrechtse werkveld is de laatste jaren steeds verder verstevigd, en heeft het gesprek over wat kwaliteit nu precies is verrijkt. Het onderzoek dat in het kader van deze samenwerking is gedaan heeft concrete pijlers opgeleverd waarmee jonge kind professionals elke dag weer aan de slag gaan. Het Utrechts Kwaliteitskader educatie van het jonge kind is daar een voorbeeld van. Betekenisvolle interactie is steeds centraler komen te staan in het definiëren van kwaliteit en in dagelijks handelen van jonge kind professionals. Zowel uit het onderzoek Pilot Gemengde Groepen , als uit het VVE Utrecht actie-onderzoek kwam naar voren dat een rijke interactie tussen professional en de kinderen het verschil kan maken. Uit beide onderzoeken bleek óók dat het komen tot rijke interactie een niet geringe opgave is en continue aandacht vraagt. Het Utrechts Kwaliteitskader educatie van het jonge kind biedt ondersteuning bij bewustwording van hoe rijke interactie er in de praktijk nu precies uitziet en wat er voor nodig is.

Uit de onderzoeken die hierboven werden genoemd kwam ook naar voren hoe belangrijk voortdurende aandacht voor professionalisering is. Losstaande studiedagen of workshops inspireren, maar voor écht duurzame bewaking en bevordering van kwaliteit is het belangrijk dat je gedurende langere tijd, samen met collega's, reflecteert op je dagelijks handelen. Het nadenken over vragen als 'waarom doen we wat we doen?' 'Hoe bereiken we de doelen die we hebben?' 'Welke werkvormen passen daarbij, en waarom?' moet leidend zijn voor de manier waarop je als professional de educatie aan jonge kinderen vormgeeft. En dat kan elke dag net een beetje anders zijn. Het gezamenlijk vertrekken vanuit één kwaliteitskader, kan enorm helpen om samen de ambities die we delen waar te maken.

Dr. Lotte Henrichs

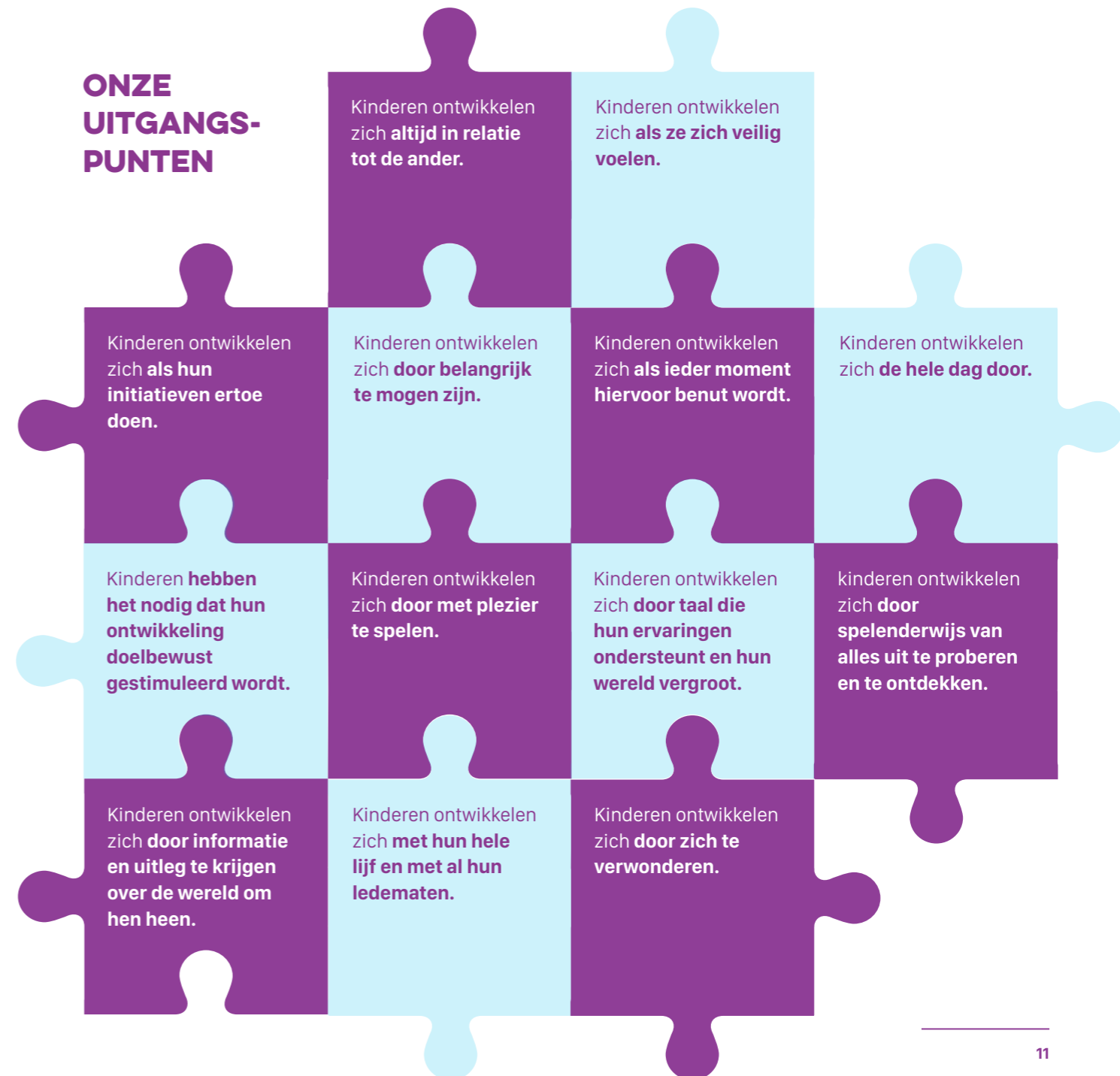
Medewerker onderwijsontwikkeling

Universiteit Utrecht

VISIE OP EDUCATIE VAN HET JONGE KIND IN UTRECHT

Een visie op educatie van het jonge kind bepaalt voor een belangrijk deel de wijze waarop professionals naar de ontwikkeling van het kind kijken. In dit kwaliteitskader willen wij geen visie opleggen aan de lezer. Wat we wel willen is dat onze visie op de educatie van het jonge kind richtlijnen geeft voor het handelen van professionals. **Daarom hebben we onszelf de vraag gesteld vanuit welke richtinggevende uitgangspunten we de educatie van het jonge kind willen vormgeven.**

Hiernaast staan onze uitgangspunten overzichtelijk op een rij. De toelichting op deze uitgangspunten is terug te vinden in de uitwerking van de speerpunten in hoofdstuk 1 van dit kwaliteitskader.

AANPAK EN UITGANGSPUNTEN

Voortbouwend op de in de inleiding genoemde Utrechtse onderzoeken formuleren we in dit kader ankerpunten (speerpunten in hoofdstuk 1, richtlijnen in hoofdstuk 2 en aanbevelingen in hoofdstuk 3 en 4) en normen. De normen zijn zo concreet mogelijk geformuleerd, zodat ze ook gebruikt kunnen worden als checklist binnen de eigen praktijk. Het begrip ‘norm’ betekent: “zo moet het normaal gesproken zijn”.

Hoewel er in dit kader niet uitdrukkelijk op gewezen wordt, dient ontwikkelingsstimulering altijd afgestemd te zijn op de kinderen, hun leeftijd en ontwikkelingsniveau. Voor zowel peuters als kleuters gelden dezelfde normen als het gaat om de algemene houding van de pedagogisch medewerker en leerkracht, het sociaal-emotionele klimaat in de groep, het belang van benutten van terloopse leermomenten en de wenselijkheid om de tijd goed in te delen en te bestemmen voor gerichte ontwikkelings- en leeractiviteiten. Wat er precies gezegd of gedaan wordt, welke speel- leeractiviteiten worden aangeboden en wat het niveau van interactie is, verschilt tussen peuter- en kleutergroepen.

Het kader dat hier wordt geschetst valt in vier hoofdstukken uiteen:

1. Wat zou er in de groepen moeten gebeuren?
2. Wat zou er in het team, de organisatie en de wijk moeten gebeuren?
3. Hoe werk je samen met ouders?
4. Hoe zorg je voor een optimale overgang van voorschoolse voorzieningen naar het basisonderwijs?

Het eerste hoofdstuk gaat over de kwaliteit van de sociaal-emotionele en educatieve processen in de groep. Het tweede hoofdstuk gaat over de kwaliteitsborging en het zelfregulerende en zelflerende vermogen van lerende teams en lerende netwerken. Het derde hoofdstuk gaat over de omgang met ouders en op welke wijze ouderbetrokkenheid zich kan ontwikkelen tot samenwerking tussen ouders, kinderdagverblijf, peutercentrum en basisschool. Het vierde hoofdstuk beschrijft de wijze waarop de transitie van voorschoolse voorziening naar het basisonderwijs zo optimaal mogelijk vormgegeven kan worden.

UITGANGSPUNTEN

De competente medewerker in een competentie organisatie

Een belangrijke bron voor de aanbevelingen op organisatieniveau is het Europese CoRe-onderzoek naar de vereiste competenties van organisaties en professionals in opvang- en educatievoorzieningen voor jonge kinderen¹. Het CoRe-onderzoek laat zien dat de kwaliteit van voorzieningen voor jonge kinderen niet primair afhankelijk is van de competentie van de individuele medewerkers, maar van competente medewerkers in een competent systeem – het team en de organisatie waarin zij werken.

¹CoRe (2011). Competence requirements in early childhood education and care. Londen, Gent: University of East London, Universiteit van Gent

Handelingsgericht werken (HGW) en opbrengstbewust handelen

Handelingsgericht werken is een systematische manier van werken die afgestemd is op de ontwikkelings- en onderwijsbehoeften van ieder kind. Men richt zich op wat het kind nodig heeft om bepaalde doelen te bereiken en welke aanpak een positief effect heeft. HGW richt zich niet alleen op kindkenmerken maar ook op de kenmerken van de leer- en opvoedingssituatie. Het begrip afstemming staat hierbij centraal. De aanbevelingen in dit kwaliteitskader vormen een kapstok voor het werken vanuit de uitgangspunten van HGW. Deze verbinding van HGW en het Utrechts Kwaliteitskader bevordert tevens het opbrengstbewust handelen in interactie met jonge kinderen. De aanbevelingen bieden in de dagelijkse praktijk eveneens een raamwerk voor observaties en andere waarnemingen die benut kunnen worden om te onderzoeken of de doelen zijn behaald. Het kwaliteitskader kan ook gebruikt worden om in teamverband of binnen de organisatie systematisch na te denken over de doelen van het werk en zelf kritisch te evalueren. Daarnaast kan er gebruik gemaakt worden van instrumenten zoals kindvolgsystemen en toetsen om te evalueren of de beoogde opbrengsten worden behaald.

Vreedzame School

De uitgangspunten van de Vreedzame School zijn leidend in de aanpak die er op gericht is de sociaal-emotionele ontwikkeling en de ontwikkeling tot democratisch burger te stimuleren. In de uitgangspunten van de Vreedzame School wordt de groep beschouwd als een leefgemeenschap waarin kinderen zich gehoord en gezien voelen, een stem krijgen en waarin kinderen leren wat het betekent om democratisch burger te zijn. Deze uitgangspunten gelden niet alleen voor de omgang met kinderen en ouders, maar ook voor de manier van met elkaar omgaan op team- en organisatieniveau.

Utrechts Taalcurriculum 0-8 jaar

De aanbevelingen in dit kader sluiten aan op de uitgangspunten en (verderstreckende) doelen van het Utrechts Taalcurriculum 0-8 jaar. Het UTC 0-8 jaar heeft tot doel het taalaanbod in de kinderopvang, peutercentrum en basisschool te versterken. Kijk voor het volledige UTC op de website van de eigen organisatie of op www.nuvoorlaterutrecht.nl.

Programma's voor peuters en kleuters

Goed ontwikkelde en wetenschappelijk onderbouwde programma's bieden een inhoudelijk raamwerk met evenwicht tussen sociaal-emotionele en educatieve doelen. Tevens kunnen deze programma's functioneren als bron. De aanbevelingen in dit kader zijn mede bedoeld om het werken met erkende programma's en methodes te ondersteunen.

Afstemming

De normen die in de volgende hoofdstukken genoemd worden vragen om afstemming. Bij iedere norm is het belangrijk om te bedenken in welke mate deze norm zichtbaar is in het dagelijks handelen.

Hierin onderscheiden we de volgende niveaus:

- Nauwelijks bewust en nauwelijks intentioneel: de norm is te zien als een nieuw te verwerven competentie.
- Regelmatig, maar nog niet bewust en intentioneel opgenomen in het dagelijks aanbod.
- Opgenomen in het dagelijks aanbod, passend voor de kinderen. Competentie is aanwezig, blijf alert om het in stand te houden.

HOOFDSTUK 1

WAT ZOU ER IN DE GROEPEN MOETEN GEBEUREN?

In dit hoofdstuk worden de uitgangspunten bij onze visie op de educatie van het jonge kind uitgewerkt in **speerpunten**. Alle speerpunten zijn voorzien van normen, die zo concreet mogelijk zijn geformuleerd zodat deze ook gebruikt kunnen worden als checklist binnen de eigen praktijk. Bij een aantal speerpunten zijn drie niveaus geformuleerd, die ondersteunend zijn om in concrete stappen naar de normen toe te kunnen werken.

SPEERPUNT 1 WARME RELATIES

Zorg voor een positieve sfeer en warme relaties in de groep

Kinderen ontwikkelen zich altijd in relatie tot de ander.

Niets is daarom zo belangrijk als warme, veilige relaties waarbij een sfeer van gezelligheid, vrolijkheid en enthousiasme zorgt voor positieve emoties. Je bevordert de warme relatie tussen de kinderen onderling en tussen jou en de kinderen doordat iedereen naar elkaar luistert. De gesprekken die plaatsvinden hebben een positieve toon. Je toont respect voor de kinderen in hoe je ze aanspreekt. Bedank kinderen voor hun inbreng en inzet en complimenteer hen. Nodig kinderen uit om dat ook zo naar elkaar te doen. Wees nabij door tussen de kinderen in te zitten en mee te spelen. Conflicten tussen kinderen horen er bij, maar als er conflicten zijn zorg je ervoor dat ze snel opgelost worden zodat ruzie voorkomen kan worden. Reik kinderen strategieën aan om conflicten samen op te lossen en ruzie te voorkomen.

Norm

- Je bevordert dat alle kinderen het grootste deel van de tijd positieve emoties ervaren.
- Je leert kinderen conflicten op te lossen en ruzie te voorkomen.

SPEERPUNT 2 GEVOELIG OOG

Heb een gevoelig oog voor de behoeften van kinderen

Kinderen ontwikkelen zich als ze zich veilig voelen.

Kinderen hebben het nodig om gezien en gehoord te worden. Daarom is het van belang om gevoelig te zijn voor hun emoties en daar op een goede manier op te reageren. Hiermee creëer je veiligheid en vertrouwen. Ook ontlenen jonge kinderen veiligheid aan duidelijkheid en voorspelbaarheid. Zorg daarom voor herkenbare routines en rituelen die eindeloos herhaald mogen worden. Houd alle kinderen voortdurend goed in het oog. Zorg ervoor dat je de eerste tekenen van verdriet ziet bij een kind, zodat je snel troost kunt bieden. Het is goed als je meteen ziet dat een activiteit frustratie oproept bij een kind omdat iets niet goed lukt. Dan kun je het kind snel ondersteuning bieden.

Als kinderen om aandacht vragen, geef je hen die op een positieve manier. Je bent duidelijk naar kinderen over welk gedrag je van hen verwacht en je laat aan kinderen merken dat je het ziet als ze het goed doen.

Norm

- Je ziet en hoort alle kinderen.
- Je maakt duidelijk welk gedrag je verwacht.
- Je bekrachtigt positief gedrag.
- Je biedt kinderen veiligheid door herkenbare routines en rituelen.

SPEERPUNT 3 GA MEE

Ga mee met de kinderen

Kinderen ontwikkelen zich als hun initiatieven ertoe doen.

De ontwikkeling van kinderen in sociaal-emotioneel en cognitief opzicht bevordert je door aan te sluiten op hun initiatieven en inzichten, waarbij je de ontwikkelingsdoelen in het oog houdt. Je gaat mee met kinderen als ze met zinvolle, uitdagende, stimulerende activiteiten bezig zijn. Je verbindt het initiatief van het kind aan het plan wat je zelf in je hoofd hebt. Je volgt je eigen plan maar stelt je flexibel op door de inbreng van het kind te volgen, erop in te gaan, erop voort te borduren en uit te breiden. Dit is iets anders dan kinderen de volle vrijheid geven. Je verbindt jouw eigen bedoelingen waar mogelijk aan de ideeën en initiatieven van kinderen.

Norm

- Je geeft de kinderen binnen de activiteiten die jij hebt bedacht en gepland zoveel mogelijk ruimte om keuzes te maken, initiatieven te nemen of eigen inzichten en ervaringen in te brengen.
- Je volgt de inbreng van kinderen op een betekenisvolle manier en geeft er uitbreiding aan.
- Je houdt het doel van de activiteit en de grote lijn van het verloop ervan in het oog, terwijl je zoveel als mogelijk mee gaat met de initiatieven en ideeën van kinderen.

In drie niveaus:

- 1 Het maken van keuzes ligt vooral bij de volwassenen en in mindere mate bij de kinderen. De keuzes zijn sterk voorgestructureerd. Eigen initiatieven van kinderen worden alleen bevestigd als dit past in de uitgezette lijn van de volwassenen. Betekenisvol volgen wordt als moeilijk ervaren omdat dit de lijn van het programma doorbreekt en daarmee de structuur van en overzicht over de groep. Met andere woorden, kinderen volgen jou.
- 2 Keuzes en initiatieven van kinderen hebben een plaats in het dagelijks aanbod, passend in jouw uitgezette lijn. Betekenisvol volgen en dit uitbreiden wordt als moeilijk ervaren. Zelf sturen heeft nog steeds de overhand.
- 3 Keuzes en initiatieven van kinderen zijn toonaangevend in het dagelijks aanbod. Je volgt, observeert en breidt activiteiten betekenisvol uit en er is voldoende tijd en aandacht voor kinderen met speciale ontwikkelingsbehoeften.

SPEERPUNT 4

VERANTWOORDELIJKHEID

Geef kinderen meer verantwoordelijkheid

Kinderen ontwikkelen zich door belangrijk te mogen zijn.

Kinderen kunnen in toenemende mate al veel zelf en het is voor hen belangrijk dat je gebruik maakt van hun hulp, bijvoorbeeld bij het klaarzetten en opruimen. Daar groeit hun zelfvertrouwen en hun gevoel van competent zijn van. Kinderen helpen graag en ze denken graag mee. Het maakt hen trots om belangrijk te mogen zijn. Geef kinderen een stem door hen de mogelijkheid te geven om te kiezen, mee te denken of door ze te betrekken bij het nemen van een besluit. Kinderen zijn nooit te jong om belangrijk te zijn, en door hen deel te maken van vaste routines rondom de activiteiten geef je hen dagelijks dat gevoel.

Norm

- Je laat kinderen zoveel mogelijk meehelpen, te beginnen bij verzorgingsroutines (fruit, drinken, lunch).
- Je leert kinderen om zelf speelgoed of verf en tekenmaterialen te pakken en op te ruimen.
- Je leert kinderen verantwoordelijkheid nemen om te participeren.

In drie niveaus:

- 1 Kinderen helpen op vaste momenten bij dagelijkse routines zoals opruimen, klaarzetten van materialen enzovoorts.
- 2 Met de kinderen wordt besproken wat ze zelf kunnen. Hun eigen verantwoordelijkheid voor elkaar en voor materialen wordt regelmatig benoemd en bevestigd; hun inbreng is nog sterk gekoppeld aan de vaste momenten van de dag.
- 3 In voor- en nagesprekken met kinderen wordt besproken hoe zij zelf gehandeld hebben. Er is vertrouwen in de zelfredzaamheid van kinderen en het is een vanzelfsprekend onderdeel van de dagelijkse interactie.

SPEERPUNT 5

GEBRUIK DE TIJD

Gebruik de tijd zo goed mogelijk

Kinderen ontwikkelen zich als ieder moment hiervoor benut wordt.

Er is kostbare tijd te winnen als kinderen soepel over kunnen gaan van de ene naar de andere activiteit. Je zorgt ervoor dat alles klaarligt en voorbereid is. Je werkt aan de hand van een voorspelbare dagindeling en een duidelijke planning. Je geeft kinderen zelf een belangrijke rol in klaarzetten en opruimen.

Ook als je kinderen de gelegenheid geeft elkaar te helpen en te ondersteunen, levert dit tijdswinst op. Als ze weten wat van hen verwacht wordt, kunnen ze dat prima.

Ook de manier waarop de ruimte is ingericht is van belang bij het efficiënt omgaan met tijd. Op deze manier zorg je ervoor dat kinderen hun eigen weg in de ruimte en naar de materialen goed weten te vinden.

Zorg ervoor dat je de observaties van kinderen op een efficiënte manier vormgeeft, zodat je de rust en de tijd hebt om spel, gedrag en taakaanpak te observeren, te begeleiden en vast te leggen.

Norm

- Je beperkt tijdverlies tot een minimum.
- Je gebruikt een vast dagschema dat door de kinderen herkend wordt.
- Je geeft de kinderen taken bij het klaarzetten en opruimen.
- Je leert kinderen elkaar te helpen en te ondersteunen.
- Je zorgt ervoor dat alle kinderen steeds zoveel mogelijk bij de activiteiten betrokken zijn.
- Je zorgt voor observatie- en begeleidingstijd.
- Je zorgt dat kinderen hun weg naar materialen en in de ruimte goed weten te vinden en goed kunnen bereiken.

SPEERPUNT 6

TERLOOPSE MOMENTEN

Grijp de kansen, benut terloopse leermomenten

Kinderen ontwikkelen zich de hele dag door.

Alle activiteiten die je doet met de kinderen en voor de kinderen, bevatten leerzame momenten en mogelijkheden voor een rijk taal- en rekenaanbod. Je brengt voortdurend jouw kennis en ervaring in, waardoor je de woordenschat verrijkt en kennis vergroot. Of je nu met een grote groep of kleine groep werkt, of je nu fruit aan het uitdelen bent of een andere activiteit uitvoert, het zijn allemaal kansen voor leerzame momenten. Met het goed benutten van al die momenten benut je de ontwikkelingskracht van kinderen en daarmee vergroot je ook de opbrengst van je werk.

Norm

- Je geeft woorden aan alles wat je doet.
- Je bespreekt en beschrijft voortdurend je eigen handelingen en dat van de kinderen.
- Je legt uit waarom je iets doet en waarom je het doet zoals je het doet.
- Je stimuleert kinderen om zoveel mogelijk te vertellen en uit te leggen.
- Je legt tijdens gesprekken met de kinderen verbindingen met hun eigen ervaringen.
- Je herkent kansen voor uitbreiding van kennis of woordenschat en grijpt die.

In drie niveaus:

- 1** De dagplanning is bepalend voor de doelgerichte inbreng. Tijdens overgangsmomenten is er meer aandacht voor de activiteit op zich, dan dat er sprake is van een doordacht taalaanbod of denkondersteuning.
- 2** Op vaste momenten worden handelingen en werkwijzen onder woorden gebracht. Het is nog niet voldoende bewust opgenomen in het dagelijks handelen omdat het nog afhankelijk is van het moment.
- 3** Je verwoordt continu wat je doet. Je ondertitelt als het ware alles wat er gebeurt. Het is een vanzelfsprekendheid geworden. Je prikkelt kinderen zoveel mogelijk om ook zelf te vertellen.

SPEERPUNT 7 MET EEN DOEL

Handel opbrengstbewust door te werken met een doel

Kinderen hebben het nodig dat hun ontwikkeling doelbewust gestimuleerd wordt.

Het spelen en werken van kinderen breng je op een hoger plan door er een doel aan te verbinden dat is afgestemd op het ontwikkelingsniveau en de interesse van de kinderen. Kennis van de ontwikkelingslijnen van kinderen is hiervoor essentieel. Gebruik het kindvolgsysteem om de ontwikkeling van kinderen doelbewust te observeren. Tijdens de voorbereiding van het thema zijn de ontwikkelingslijnen en de doelen die hieruit voortkomen richtinggevend.

Norm

- Je kent de ontwikkelingslijnen van kinderen.
- Bij de themavoorbereiding neem je doelen op, gerelateerd aan de ontwikkelingslijnen.
- Je observeert de ontwikkeling van kinderen met behulp van het kindvolgsysteem.
- Je legt je observaties schriftelijk vast en je gebruikt ze bij het vormgeven van je aanbod.

SPEERPUNT 8 SPEL

Bied de gelegenheid om te spelen.

Kinderen ontwikkelen zich door met plezier te spelen.

Spel is onmisbaar in de ontwikkeling van kinderen. Kinderen beleven plezier aan spel en door middel van spel ontwikkelen zij zich. Spelen is de wereld ordenen en rangschikken. Ieder kind heeft de natuurlijke behoefte om te spelen.

Je richt de hoeken rijk in, afgestemd op de verschillende spelniveaus van kinderen. Je zorgt ervoor dat de kinderen door het aanbod in de hoeken nieuwsgierig en enthousiast worden. Je past je hoeken aan, aan de wisselende thema's. Je maakt de diversiteit van de groep zichtbaar in de inrichting van de hoeken. Je zorgt voor een afwisseling tussen vrij en begeleid spel. Je observeert de kinderen tijdens hun spel en je geeft indien nodig impulsen die het spel naar een hoger niveau tillen.

Norm

- Je geeft alle kinderen volop de kans om te spelen.
- Je richt de speelhoeken rijk en betekenisvol in zodat die kinderen uitnodigen tot spelen.
- Je zorgt ervoor dat de diversiteit van de groep terug te zien is in de inrichting van de speelhoeken.
- Je zorgt voor een afwisseling tussen vrij en begeleid spel.
- Je stimuleert kinderen die niet vanzelf tot spel komen.

SPEERPUNT 9 VOORLEZEN

Gebruik voorlezen om 'gevorderde (academische) taal' aan te bieden

Kinderen ontwikkelen zich door taal die hun ervaringen ondersteunt en hun wereld vergroot.

Voorlezen is leuk en voorlezen is goed. Gebruik daarvoor verhalende en informatieve boeken met illustraties die de tekst ondersteunen waardoor de inhoud nog meer betekenis krijgt. Door voor te lezen bied je kinderen complexe taal aan. Je kunt de inhoud van het boekje verbinden aan de eigen ervaringen van de kinderen. Je kunt kinderen stimuleren na te denken over het waarom van dingen die gebeuren en over de motieven van personages. Bij voorlezen hoort ook praten over het verhaal. Ga moeilijke woorden hierbij niet uit de weg, maar neem ze op in het gesprek en leg op die manier terloops de betekenis van die woorden uit met behulp van woorden die de kinderen wel al kennen. Inspirerende, op het thema aansluitende verhalende en informatieve teksten brengen complex, gevorderd taalgebruik op gang. Ze bevatten veel verschillende woorden: nieuwe en moeilijke woorden, lange zinnen, aparte woorden zoals voegwoorden en betekenisvol met elkaar verbonden zinnen (omdat, daardoor, waarmee). Dit is wat bedoeld wordt met 'academische taal', omdat het soort woorden en zinnen al sterk lijkt op de taal die later op school aan de orde komt.

In drie niveaus:

- 1 De omgeving is rijk ingericht met interessante hoeken waarin materialen aanwezig zijn. Kinderen mogen materialen verkennen en worden begeleid in het spel: van manipuleren en functioneel spel naar rollenspel.
- 2 Binnen een rijke spelomgeving wordt meegespeeld met kinderen. Kinderen betekenisvol volgen binnen dit spel wordt regelmatig toegepast, maar moet nog bewust worden voorbereid.
- 3 Er worden vanuit observaties bewust spelimpulsen gegeven. De spelimpulsen sluiten aan op het spelniveau van de kinderen en verrijken het spel.

SPEERPUNT 10 ONTDEKKEN

Gebruik ontdekkingsactiviteiten en wetenschap & techniek om 'gevoerde taal' aan te bieden!

Norm

- Je zorgt ervoor dat praten en nadenken over verhalen of teksten door middel van voorlezen vaste prik is voor alle kinderen en iedere dag plaatsvindt, het liefst in een klein groepje.
- Je ondersteunt het voorlezen door de taal te ondersteunen met de bijbehorende gezichtsexpressie, gebaren en bewegingen of met bepaalde voorwerpen die in het verhaal voorkomen.
- Je biedt kinderen ook regelmatig gesproken taal aan door zelf een verhaal te vertellen, waarbij je er rekening mee houdt dat de woorden die je gebruikt van voldoende niveau zijn.
- Je gebruikt de illustraties om de tekst beter begrepen te krijgen. Je bespreekt wat er te zien is, je gebruikt hierbij de woorden die bij de tekst horen, en je legt deze woorden zo nodig goed uit.

In drie niveaus:

- 1 Elke dag wordt er voorgelezen en verteld en gepraat vanuit inspirerende, op het thema aansluitende, verhalende en informatieve teksten. Betekenisvolle inbreng binnen het kader van het verhaal wordt als passend ervaren. Er wordt gezocht naar een balans tussen de inbreng van kinderen en jouw eigen inbreng (wijze van vertellen, voorlezen).
- 2 Voorlezen en vertellen zijn vaste dagelijkse activiteiten. Er is interactie, kinderen denken mee. Het verhaal is nog sterk leidend.
- 3 Voorlezen, vertellen, gesprekjes voeren en samen nadenken over de tekst en de eventuele illustraties zijn vaste terugkerende activiteiten op de dag met kleine groepjes kinderen. Naast het voorgelezen verhaal of de vertelling is er ruimte om met de kinderen te praten en het verhaal te verwerken. Als vanzelf worden nieuwe moeilijke woorden ingebracht, besproken en herhaald.

Dit speerpunt betreft een deel van de taalontwikkeling. Er is gekozen om binnen dit kader niet de gehele taalontwikkeling te beschrijven omdat deze in het Utrechts Taalcurriculum 0-8 jaar volledig is uitgewerkt. Het UTC (2017) is te vinden op de website van de eigen organisatie en op www.nuvoorlaterutrecht.nl.

Kinderen ontwikkelen zich door spelenderwijs van alles uit te proberen en te ontdekken.

Activiteiten die betrekking hebben op wetenschap en techniek leiden bijna vanzelf tot gevorderde taal, vooral als je kinderen vraagt dingen te verklaren of te voorspellen of te beredeneren. Wetenschap en techniek klinkt groot, maar het kan om heel simpele dingen gaan en je hebt er geen hele bijzondere materialen bij nodig. Een paar spiegels, een ballon, rietjes en watjes, een waterbak met spullen die kunnen drijven of die zinken, een digitaal foto toestel, een lampje en iets waarmee je schaduwen kunt maken, zaden en pitten, een tuintje waarin dingen groeien, lego of Knex om een constructie te maken: het is allemaal 'wetenschap en techniek'.

Norm

- Je geeft kinderen bij elk thema de gelegenheid om samen met andere kinderen onder begeleiding een ontdekkingsactiviteit te beleven.
- Je stimuleert de kinderen om de materialen te verkennen en je laat ze verklaren, voorspellen en beredeneren wat ze zien.
- Je gebruikt woorden zoals 'verklaren' en 'voorspellen' en je brengt academische taal in.
- Je bereidt de activiteit goed voor waardoor je zoveel mogelijk ontwikkelingskansen weet te benutten.

In drie niveaus:

- 1 Bij ieder thema wordt bewust een ontdekkingsactiviteit ingebracht.
- 2 Ontdekkingsactiviteiten vormen een bewust onderdeel van ieder thema. Het samen ontdekken en daarbij denkstimulerende vragen stellen op het denkniveau van de kinderen is in ontwikkeling.
- 3 Bij ieder thema zijn ontdekkingsactiviteiten een vanzelfsprekend onderdeel. Er zijn altijd ontdekkingsmaterialen aanwezig voor de kinderen. Kinderen worden voortdurend uitgedaagd om eigen oplossingen te zoeken en deze oplossingen met elkaar te delen. Je stelt voortdurend denkstimulerende vragen aan de kinderen.

SPEERPUNT 11

TELLEN, METEN EN MEETKUNDE

Gebruik tellen, meten en meetkunde om de wereld van kinderen te vergroten.

Kinderen ontwikkelen zich door informatie en uitleg te krijgen over de wereld om hen heen.

Rijk ingerichte hoeken bieden heel veel kansen om kinderen kennis te laten maken met tellen, meten en meetkunde. Benut daarnaast terloopse momenten om rekentaal in te brengen. Te denken valt aan het eet- en drinkmoment waarin je vragen kunt stellen als: "Wat zal er zwaarder zijn, de sinaasappel of de appel?" Of bij het naar buiten gaan kun je de vraag stellen: "Hoeveel stappen is het lopen naar de deur?" Je kunt ook doelgerichte activiteiten aanbieden die uitlokken tot het opdoen van rekenervaringen, zoals het vergelijken van lengtes van voorwerpen.

Norm

- Je benut terloopse momenten voor het inbrengen van rekentaal.
- Je zorgt voor een rijke speelleeromgeving waarin kinderen rekenervaringen kunnen opdoen.
- Je biedt vanuit het thema doelgerichte activiteiten aan waarmee je kinderen ervaring laat opdoen op het gebied van tellen, getalbegrip, meten en meetkunde (peuters en kleuters).
- Je biedt vanuit het thema doelgerichte activiteiten aan waarmee je werkt aan de doelen op het gebied van tellen, getalbegrip, meten en meetkunde (kleuters).

In drie niveaus:

- 1 Je geeft kinderen bij elk thema de gelegenheid om rekenervaringen op te doen.
- 2 Je plant doelgerichte activiteiten in die kinderen de gelegenheid geven om rekenervaringen op te doen.
- 3 Je benut volop terloopse momenten om kinderen rekenervaringen op te laten doen. Je zorgt voor een rijke spelomgeving die kinderen de mogelijkheid biedt om rekenervaringen op te doen. Jouw kennis van de ontwikkelingslijnen is uitgangspunt voor een doelgericht aanbod.

SPEERPUNT 12

VOETEN VAN DE VLOER

Bied kinderen voldoende mogelijkheden om te bewegen

Kinderen ontwikkelen zich met hun hele lijf en met al hun ledematen.

Bewegen is essentieel voor de ontwikkeling van de grote motoriek. Kinderen bewegen graag. Niet alleen omdat het leuk is, maar ook omdat het hen helpt om de wereld te ervaren en daardoor beter te begrijpen. Bewegen helpt kinderen om hun omgeving actief en ontdekkend te verkennen. Bewegen helpt hen ook om hun gevoelens te uiten. Het is fijn als je hen hiervoor uitnodigt door activiteiten als dans en drama aan te bieden. Bewegen is ook belangrijk bij het leren van taal. Geef kinderen de gelegenheid om begrippen als onder, boven, voor, achter of naast al bewegend te ervaren. Hierdoor zullen deze begrippen betekenis krijgen en beter opgeslagen worden in het geheugen van kinderen.

Je helpt jonge kinderen om contact te leggen met hun groepsgenoten door ze mee te laten doen aan bewegingsspelletjes. Door middel van deze bewegingsspelletjes leren ze van alles: samen spelen, het plezier van winnen of het verwerken van een teleurstelling. Bied jonge kinderen elke dag voldoende gelegenheid om buiten te spelen. Niets zo gezond als samen met andere kinderen spelen in de frisse buitenlucht!

SPEERPUNT 13

CULTUUR

Bied kinderen de gelegenheid om hun creativiteit te ontwikkelen.

Kinderen ontwikkelen zich door zich te verwonderen.

Jonge kinderen zijn van nature creatieve ontdekkingsreizigers. Alles wat ze zien, horen, ruiken en voelen is nieuw, is spannend en brengt hen op ideeën. Spelenderwijs ontdekken zij zichzelf en de wereld om hen heen.

Het is van belang om deze blik van verwondering vast te houden. Ga uit van de creatieve kracht van ieder kind. Om deze creatieve kracht verder te ontwikkelen geef je ruimte aan het individuele creatieve proces. Stel gedurende het proces steeds vragen, waardoor het kind leert zijn eigen ervaringen en gevoelens te verwoorden. Dit bevordert de eigenheid van ieder kind. Je bent je bewust van het feit dat cultuur vele vormen kent. Je biedt kinderen de kans om zich op het gebied van muziek, dans, theater en beeldend werken te ontwikkelen.

Norm

- Je vult de ruimte met materialen die betekenisvol zijn en kinderen uitdagen tot creativiteit en verwondering.
- Je geeft kinderen de ruimte om te experimenteren met materialen, bewegingen of klanken.
- Je activeert de kinderen om op eigen wijze vorm te geven aan hun ervaringen, emoties en ideeën.
- Je zorgt dat kinderen gezien worden en trots kunnen zijn, door naar elkaar te kijken en te luisteren.
- Je stelt vragen aan kinderen zodat ze zich verder kunnen ontwikkelen in hun creativiteit.

HOOFDSTUK 2.1

WAT ZOU ER IN HET TEAM, DE ORGANISATIE EN DE WIJK MOETEN GEBEUREN?

Om de speerpunten van hoofdstuk 1 te kunnen realiseren, is professionalisering nodig op het gebied van de individuele professional, van het team en van de organisatie. Het CoRe-onderzoek² laat zien dat de kwaliteit van voorzieningen voor jonge kinderen niet primair afhankelijk is van de competentie van de individuele medewerkers, maar van competente medewerkers in een competent systeem: het team en de organisatie waarin zij werken.

Gezamenlijk en duurzaam leren – ook een van de 21-
-eeuwse benodigde vaardigheden (WRR ³) – staat daarin
centraal. Het opbouwen van netwerken waarin van en
met elkaar geleerd kan worden en waar mensen samen
tot actie kunnen komen (communities of practice)
biedt een handvat om te leren om te gaan met de
veranderingen die op ons afkomen. Lerende teams en
lerende netwerken zijn concrete vormen om hiermee aan
de slag te gaan.

In hoofdstuk 2.1 worden richtlijnen gegeven ten aanzien
van professionalisering voor lerende teams en lerende
netwerken:

- **Lerend team:** de groep naaste collega's Jonge Kind met
wie je binnen een kinderdagverblijf, peutercentrum of
basisschool nauw samenwerkt.
- **Lerend netwerk doorgaande lijn:** een groep
professionals Jonge Kind van een voorschoolse- en
een vroegschoolse instelling onder begeleiding van
een 'kartrekker' in de wijk (zie blz. 39).

In hoofdstuk 2.2 worden de belangrijkste kenmerken
van de Lerende Netwerken Doorgaande Lijn Utrecht op
een rijtje gezet.

² Een belangrijke bron voor de speerpunten op organisatieniveau is het Europese
CoRe-onderzoek naar de vereiste competenties van organisaties en professionals
in opvang- en educatievoorzieningen voor jonge kinderen. Urban, M & M.
Vandenbroeck (2011). Competence requirements in Early Childhood Education and
care. A study for the European Commission DG Education. University East London,
University Gent.

³ WRR rapport (2013). Naar een lerende economie. Investeren in het
verdienvermogen van Nederland.

RICHTLIJN 2 CULTUUR

Bevorder een lerende en experimenterende cultuur!

Voor kwaliteitsborging is continue professionele ontwikkeling
nodig op team- en organisatieniveau. Het gaat om
professionalisering als doorgaand proces in alle lagen van de
organisatie. Er wordt gestreefd naar een open, zelfkritische en
lerende cultuur binnen de teams en de organisatie als geheel.
Medewerkers worden gestimuleerd om een nieuwsgierige,
onderzoekende, lerende houding te ontwikkelen. Er ontstaat
dan een cultuur van leren en reflecteren (?).

Een Lerend Netwerk Doorgaande Lijn biedt de kans om de
cultuur van leren te oefenen en te praktiseren en kan daarna
overgedragen worden naar de eigen teams. Ook andersom
kunnen (leer)ervaringen vanuit de eigen organisatie (lerend
team) ingebracht worden in het Lerend Netwerk.

In een Lerend Netwerk wordt ook een onderzoekende,
nieuwsgierige houding gestimuleerd; de kartrekker heeft een
goed oog en oor voor de deelnemers, stelt oplossingsgerichte
vragen en stimuleert "out of the box" denken. De kartrekker
begeleidt het formuleren van leervragen, het inkaderen
van het onderwerp en het gezamenlijk streven naar een
eindopbrengst. In een Lerend Netwerk wordt geleerd door
eigen en andermans voorbeelden, ervaringsuitwisseling
of inbreng van eigen cases en leervragen. Er ontstaat een
krachtige leeromgeving als mensen zich met elkaar verbinden
en verbinding maken tussen hun talenten (zijn), vaardigheden
(kunnen) en passie (willen).

Norm Lerend Team / Lerend Netwerk

Er mag geëxperimenteerd worden in de uitvoeringspraktijk.
Er worden kritische vragen gesteld over de praktijk van
alledag en er worden verbeteracties geformuleerd die op
een inzichtelijke manier gekoppeld zijn aan de leerdoelen,
het jaarthema en de pedagogische en educatieve visie
van de organisatie. Pedagogische en educatieve vragen
en knelpunten worden gezien als kansen om te leren; er
mogen fouten gemaakt worden. Deze lerende houding is niet
alleen gericht op de individuele pedagogische medewerker
of leerkracht, maar ook, en vooral, op het team als geheel.
Gezamenlijk leren en veranderen in een Lerend Team en een
Lerend Netwerk wordt een gewoonte. Daarbij is zelfkritische
reflectie en reflectie onder collega's een cruciaal onderdeel
van het werk.

Door deze manier van leren zijn medewerkers steeds beter in
staat:

- te reflecteren op de werkpraktijk, zowel individueel als in
hun team;
- te reflecteren op hun eigen leerproces, zowel individueel als
in hun team;
- verantwoordelijkheid te dragen voor hun eigen en elkaars
leerproces;

RICHTLIJN 3

EIGENAARSCHAP

Maak het team verantwoordelijk voor de kwaliteit van de groepsprocessen! Stimuleer eigenaarschap!

Voorwaarde is dat begeleiders, managers en kartrekkers vaardigheden en instrumenten hebben om een lerende cultuur in teams en Lerende Netwerken te realiseren.

Lerende Netwerken dragen bij aan lerende teams: deelnemers van een Lerend Netwerk dragen kennis en ervaring over naar het eigen team.

In de Handreiking Lerende Netwerken Doorgaande Lijn Utrecht worden tips en werkvormen gegeven om deze nieuwe manier van leren te oefenen.
(www.nuvoorlaterutrecht.nl)

Competente medewerkers vragen om een competente organisatie, te beginnen met het team van naaste collega's op het kinderdagverblijf, het peutercentrum of de collega's in de onderbouw van de basisschool. Pedagogische en educatieve vragen en knelpunten in de groep worden niet op het bordje van de individuele medewerker gelegd, maar gezamenlijk gedeeld, geanalyseerd, aangepakt en geëvalueerd in een sfeer van vertrouwen en motivatie om samen het beste te leveren. Dit gebeurt iedere keer weer opnieuw, zodat er een cyclisch leerproces ontstaat dat na verloop van tijd tot een stabiele hoge pedagogische en educatieve kwaliteit van de groepsprocessen leidt.

'Er is enthousiasme, deelnemers hebben zin om van elkaar te leren!'

(Kartrekker)

In een Lerend Netwerk wordt deze manier van gezamenlijk leren geoefend; de deelnemers ontwikkelen een lerende houding.

Norm Lerend Team

Er zijn teamvergaderingen waarin de pedagogische en educatieve doelen en uit te voeren acties centraal staan. Daarnaast is er ruim aandacht voor het leerproces en de ontwikkeling van de professionele competenties van de medewerkers. Administratieve en procedurele onderwerpen

RICHTLIJN 4

BEGELEIDING

Maak gebruik van competente coaches en begeleiders!

Het realiseren van bovengenoemde normen valt of staat met de kwaliteit van de begeleiding. In de begeleiding van het lerend team en/of Lerend Netwerk ligt de nadruk op pedagogische en educatieve doelen en op de competenties van de medewerkers. Deze begeleidingstaken kunnen gecombineerd worden in één en dezelfde functie of verdeeld worden over meerdere functies.

Norm coach/begeleider Lerend Team

In een lerend team verbindt de pedagogisch coach, werkbegeleider of onderbouwcoördinator de pedagogische en educatieve visie en doelen van de organisatie met de dagelijkse praktijk van de medewerkers op de werkvloer en in het teamoverleg. De manager of directeur stimuleert de talenten van de individuele medewerkers en begeleidt hen om valkuilen te vermijden.

Norm kartrekker Lerend Netwerk

In een lerend netwerk stuurt de kartrekker het proces van het netwerk aan en draagt zorg voor het samen leren ten behoeve van verhoging van de kwaliteit van de educatie van het jonge kind. De kartrekker heeft vaardigheden met betrekking tot groepsvorming, en weet de fasen van een Lerend Netwerk te doorlopen. Hij/zij kent de manier van leren binnen een Lerend Netwerk en weet te voorkomen dat het een cursus of een vergadering wordt.

RICHTLIJN 5

RANDVOORWAARDEN

Zorg voor de noodzakelijke organisatorische randvoorwaarden!

De kartrekker maakt gebruik van de Handreiking Lerende Netwerken Doorgaande Lijn en werkt met de in de handreiking aangereikte literatuur.

Om als kartrekker te blijven leren zijn intervisiebijeenkomsten voor kartrekkers onderling noodzakelijk. De kartrekkers kunnen dan met elkaar ervaringen uitwisselen en dilemma's bespreken. Zo wordt de groep kartrekkers zelf ook een Lerend Netwerk.

Een nieuwe kartrekker zorgt ervoor dat hij/zij een ervaren kartrekker als mentor heeft. Deze mentor heeft kennis van het UKK en de Handreiking Lerende Netwerken Doorgaande Lijn Utrecht.

Integraal werken in een organisatie (kinderdagverblijf, peutercentrum, basisschool) betekent dat alle lagen worden betrokken en actief participeren: individuele medewerkers, team, locatie en organisatie. Alle stemmen tellen mee. De nadruk ligt niet zozeer op de individuele medewerker, maar op de gezamenlijke doelen en aspiraties en op het gezamenlijk leren. De manager of directeur zorgt voor de noodzakelijke organisatorische voorwaarden en communicatie.

Norm Lerend Team

Pedagogisch medewerkers en leerkrachten beschikken over voldoende niet-groepsgebonden tijd voor inhoudelijk teamoverleg.

Norm Lerend Netwerk

- Deelnemers overleggen in een vroeg stadium met management/directie en betrekken hen vanaf het allereerste begin bij de plannen. Zonder commitment van management /directie is er geen leerwinst voor de organisatie, alleen leerwinst op individueel niveau.
- Deelnemers zijn intrinsiek gemotiveerd om aan de slag te gaan met een gezamenlijk gekozen onderwerp.
- Management/directie stelt tijd beschikbaar aan deelnemers om deel te kunnen nemen aan een Lerend Netwerk.
- Management/directie verstrekt budget voor het mogelijk inhuren van een expert, voor bezoek aan elkaars werkplek e.a.

Drijkoningen, C. (2012) Lerende Netwerken in perspectief. Leuven/Den Haag: Acco.

Keulen, A. van & A. del Barrio Saiz (2010) Permanent leren als team. Van zelfreflectie naar teamreflectie. Amsterdam: SWP.

Keulen, A. van (2017) Handreiking Lerende Netwerken Doorgaande Lijn Utrecht.

HOOFDSTUK 2.2

LERENDE NETWERKEN DOORGAANDE LIJN UTRECHT

Sinds 2014 zijn er in Utrecht Lerende Netwerken doorgaande lijn actief. Op de website www.nuvoorlaterutrecht.nl is informatie te vinden over de huidige Lerende Netwerken: wijk, deelnemers, kartrekker en onderwerp. In juni 2017 is een praktische handreiking ontwikkeld bestemd voor kartrekkers en andere geïnteresseerden.

In deze paragraaf wordt een samenvatting gegeven van de belangrijkste aspecten van de Lerende Netwerken Doorgaande Lijn Utrecht.

ALGEMEEN DOEL VAN EEN LEREND NETWERK

Het algemeen doel is verhoging van de kwaliteit van de pedagogische en educatieve praktijk van het jonge kind (hoofdstuk 1). Specifieke doelen daarbij zijn het bevorderen van gezamenlijk leren en van lerende interactie tussen de professionals.

In de praktijk betekent dit:

- Samen leren door middel van een onderzoekende houding. **'Het is een must om te blijven leren en samen te werken!' (kartrekker).**
- Goede praktijken uitwisselen.
- Antwoorden vinden door samen te leren en te experimenteren.
- Elkaar onderling adviseren. **'Deelnemers ontdekken dat ze iets aan elkaar hebben.'** (kartrekker).
- Feedback geven en ontvangen op handelen.
- Bij elkaar in de groep kijken.
- Bouwen aan kennisontwikkeling.

DE KERN VAN EEN LEREND NETWERK

De kern van een Lerend Netwerk is op inhoud van en met elkaar leren én permanent blijven leren. In duurzame Lerende Netwerken is er een voortdurende leerwinst waarbij tevens het leerproces centraal staat. Het verschil tussen een Lerend Netwerk en een cursus of training is de duurzaamheid, de gezamenlijkheid, en de nadruk op reflectie. (Henrichs, Slot & Leseman, 2016). Het Lerend Netwerk zorgt voor een permanent proces van leren en implementeren. Een cursus geeft input op het gekozen thema, in het Lerend Netwerk wordt dit verder uitgediept en gecontinueerd.

DE START VAN EEN LEREND NETWERK

De kartrekker van een Lerend Netwerk is verantwoordelijk voor het opzetten van een Lerend Netwerk en het werven van deelnemers. Het vergt tijd en aandacht om de juiste combinaties van deelnemers uit kinderdagverblijven, peutercentra en basisscholen bij elkaar te krijgen. De selectie van deelnemers voor een Lerend Netwerk kan ook bepaald worden in de eigen organisatie: wie voldoet aan de criteria voor deelname? Wie ziet een uitdaging, is nieuwsgierig en is in staat het geleerde over te dragen in het eigen team?

Henrichs L.F., Slot P.L., & Leseman, P.P.M. (2016). Professionalisering in voorschoolse voorzieningen. Een literatuurstudie naar aangetoonde effectiviteit. Utrecht.

DE FASEN IN EEN LEREND NETWERK

Een Lerend Netwerk volgt verschillende fasen vanaf de start tot en met de continuering en verankering. Deze fasen (Mertens, 2012) bestaan uit:

1. Verkenning
2. Ontwikkeling
3. Verdieping
4. Inbedding
5. Verankering

Voordat een Lerend Netwerk kan starten, is het van belang dat de randvoorwaarden in orde zijn. De fasen liggen vast, het aantal bijeenkomsten per fase wordt bepaald door de deelnemers. In de Handreiking worden alle fasen concreet uitgewerkt met werkvormen, instrumenten, tips e.a.

DE TAAK VAN EEN KARTREKKER IN EEN LEREND NETWERK

- opzetten van een Lerend Netwerk en het werven van deelnemers in samenspraak met manager/directeur.
- zorg dragen – in samenspraak met de deelnemers- voor de keuze van het thema, het formuleren van de leervragen en een gevarieerde aanpak in het Lerend Netwerk.
- afstemmen met manager(s)/directeur(en) dat het speerpunt van het Lerend Netwerk onderdeel is van een jaarplan of beleidsplan en regelmatig wordt besproken op teamvergaderingen.
- begeleiden van het proces met name in de fasen Verkenning en Ontwikkeling.
- creëren van een veilige sfeer met vrijheid van spreken, verbinding maken tussen de deelnemers.
- deelnemers tot hun recht te laten komen in dit groeps- en leerproces, omgaan met de diversiteit in functies en ervaring in het Lerend Netwerk zodat iedere deelnemer de kans heeft te leren.
- enthousiasmeren van deelnemers en eigen initiatief stimuleren.
- stimuleren van een onderzoekende houding en 'out of the box' denken.
- balans vinden tussen inhoud en relatie, tussen product en proces; beide moeten centraal staan.
- proces bewaken en lijn vasthouden
- pedagogisch en educatief meedenken

HOOFDSTUK 3

HOE WERK JE SAMEN MET OUDERS?

In dit hoofdstuk wordt de visie van ouderbetrokkenheid naar educatief partnerschap uitgewerkt. Er worden **aanbevelingen** gedaan, voorzien van normen.

Betrokkenheid werkt het beste als er sprake is van tweerichtingsverkeer. Een goede relatie kan alleen maar bestaan als mensen bij elkaar betrokken zijn. Goede opvang en educatie ontstaat wanneer ouders, pedagogisch medewerkers, leerkrachten en het kinderdagverblijf, peutercentrum of de basisschool goed met elkaar samenwerken in het belang van het kind. Het gaat dus niet alleen om betrokkenheid van ouders bij de voorschoolse opvang en educatie, maar ook om betrokkenheid van het centrum of de school bij de ouders. Samenwerking is een noodzaak.¹

De samenwerking begint met het uitspreken van wederzijdse verwachtingen. De verwachtingen die ouders van de voorschoolse opvang en educatie of van het basisonderwijs hebben, lopen lang niet altijd parallel met die van het kinderdagverblijf, peutercentrum of de school. Het is belangrijk om hierover in gesprek te komen. Het is ook belangrijk uit te spreken wat iedere partij kan bijdragen aan het gezamenlijke doel om het kind zich zo goed mogelijk te laten ontwikkelen en ontplooiën. Openstaan voor bijdragen van ouders vanuit hun eigen maatschappelijke en culturele achtergrond is een belangrijke voorwaarde voor gelijkwaardig partnerschap.

¹Voor een uitgebreidere verantwoording van deze aanbevelingen, zie Leseman & De Winter (2014). Zie voor onderbouwing van de aanbevelingen ook: De Vries (2013), De Graaff & Singer (2004), De Haan (2009), Van Keulen (2004).

UITGANGSPUNTEN VAN HET OUDERBELEID

Gemeenschappelijk doel

Ouders en professionals hebben een gemeenschappelijk doel, namelijk de optimale ontwikkeling in cognitief, creatief en sociaal-emotioneel opzicht van het kind, rekening houdend met de mogelijkheden en behoeften van het kind. Zij hebben hierin verschillende en soms overlappende verantwoordelijkheden. Hoe kunnen ouders en professionals elkaar versterken? Hoe kunnen alle betrokkenen vorm geven aan de gedeelde verantwoordelijkheid?

Wederkerigheid

Ouders en professionals nemen een gelijkwaardige positie in en gaan een partnerschap aan met evenwichtige verantwoordelijkheden en verwachtingen. Ouderbetrokkenheid is vooral samenwerking van ouders en professionals waarbij wederkerigheid een belangrijk uitgangspunt is.

Respect voor de sociale achtergrond, gezinsvorm, opvoedingsstijl, taal en cultuur van de ouders

Het is van groot belang dat iedereen zich welkom voelt. De sociale en culturele achtergrond, de gezinsvorm en opvoedingsstijl en als dat van toepassing is, de eigen taal van ouders en kind, worden gerespecteerd. Een goede ontwikkeling van de eerste taal en een evenwichtige ontwikkeling van een multiculturele identiteit draagt bij aan de Nederlandse taalverwerving, aan het kunnen aangaan van interetnische relaties, aan goed functioneren op school en aan succesvolle maatschappelijke integratie.²

Maatwerk en groeimodel

Er zijn grote verschillen tussen ouders en hun mogelijkheden. Daarom is samenwerking op maat met iedere ouder nodig.³ Het streven is om ouders te begeleiden naar intensieve betrokkenheid, rekening houdend met de verschillen die er zijn.

² Van Keulen & Singer (2012)

³ De Vries (2013)

CONCRETE AANBEVELINGEN OP HET NIVEAU VAN DE PROFESSIONAL

AANBEVELING 1

KENNISMAKING MET OUDERS

Maak op een positieve wijze kennis met de ouders als zij zich aanmelden. Neem regelmatig de tijd om even apart met alle ouders een gesprekje te voeren. Zorg ervoor dat iedereen zich welkom en gezien voelt. In het gesprek staat de brede ontwikkeling en het sociaal-emotioneel functioneren van het kind centraal. Het is belangrijk aandacht te besteden aan de gezinssituatie en om eventuele informatie- en ondersteuningsbehoeften van de ouders te bespreken. Begin met het uitspreken en vastleggen van de minimale verwachtingen: op tijd brengen en halen, (half)jaarlijks gesprek, begroetingsritueel bij het brengen. Ga na wat ouders zouden willen en kunnen bijdragen. Nodig ouders uit om mee te doen aan activiteiten en geef hen informatie over de mogelijkheid om thuis educatieve activiteiten aan te bieden.

Norm

- Je hebt bij binnenkomst en minstens twee keer per jaar een gesprek met de ouders van de kinderen in jouw groep.
- Van elk gesprek wordt een kort verslag gemaakt (op hoofdpunten), met daarin de belangrijkste wederzijdse verwachtingen en afspraken.

AANBEVELING 2

PERSOONLIJKE AANDACHT VOOR OUDERS

Ouders hechten aan persoonlijke aandacht in de samenwerkingsrelatie: een persoonlijke benadering, zoals het begroeten en aandacht geven bij het brengen en halen en belangstelling tonen voor hun dagelijkse ervaringen. Maak hiervan een vaste routine. Een hulpmiddel bij informele ontmoetingen is werken met de 'familiemuur' (zie kader).

Norm

- Je hebt een vaste routine van begroeten van en aandacht geven aan alle ouders en je toont belangstelling voor de ervaringen van ouders.

Een familiemuur

Gezinnen zijn er in soorten en maten. Je leert elkaar beter kennen door bijvoorbeeld een familiemuur. Een familiemuur is een muur in het kind centrum of op school waarop alle ouders, pedagogisch medewerkers, leerkrachten en kinderen foto's kunnen ophangen van hun families. Deze muur biedt aanleiding voor gesprekken en geeft zowel de volwassenen als de kinderen het gevoel dat zij gewaardeerd worden en dat er belangstelling is voor hun familie. Iedereen bepaalt zelf welke foto's hij of zij wil ophangen en welke verhalen hij of zij wil vertellen.

Start een project 'Familiemuur' en doorloop de volgende stappen.

- 1 Vraag alle ouders om familiefoto's.
- 2 Maak een fotocollage per kind.
- 3 Hang de collages op aan de familiemuur.
- 4 Nodig ouders uit om de familiemuur te bekijken. Betrek de kinderen hierbij; zij vinden het leuk om elkaars familie te zien en te laten zien.
- 5 Let erop dat er foto's aan de muur hangen van alle families.
- 6 Geef ieder kind dat weggaat zijn collage mee.
- 7 Bij ieder nieuw kind dat binnenkomt vraag je foto's voor de familiemuur.

(Doeleman, 2006)

AANBEVELING 2

TAALGEBRUIK THUIS

Het is van belang ouders goed te informeren over het taalgebruik in het gezin en te benadrukken dat, als ouders minder goed Nederlands spreken, het belangrijk is dat zij de eerste taal gebruiken in liedjes, verhaaltjes, gesprekken en educatieve activiteiten met het kind. In onderstaand kader vind je enkele tips hoe je kunt omgaan met meertalige kinderen en ouders.

Omgaan met meertalige kinderen

- Toon belangstelling voor elkaars talen. Op het kinderdagverblijf, peutercentrum en op school wordt Nederlands gesproken, maar geef daarnaast op een speelse manier aandacht aan de andere talen die de kinderen en de pedagogisch medewerkers spreken. Noem bijvoorbeeld bij het fruit eten ook eens de naam van het fruit in andere talen.
- Zing een liedje of vertel eens een verhaal in meer talen (samen met een collega of een ouder); luister naar meertalige verhalen of gebruik meertalige kinderboeken.
- Zoek manieren om elkaar te begrijpen zonder taal. Maak bijvoorbeeld samen muziek, dans samen, speel een toneelstuk zonder woorden of bedenk een gebarentaal.
- Wees alert als kinderen het Nederlands op een laag niveau beheersen.
- Zoek actief naar wat kinderen kunnen, begrijpen en bedoelen. Praat veel tegen alle kinderen over van alles en schat kinderen niet te laag in. Dit kan hun ontwikkelingsmogelijkheden schaden.

Norm

- In de gesprekken met ouders met een andere taalachtergrond, geef je professioneel advies over de manieren waarop ouders de eigen taal kunnen gebruiken om de brede ontwikkeling van hun kind, en ook de verwerving van het Nederlands te ondersteunen.

Omgaan met meertalige ouders

- Adviseer meertalige ouders om thuis met hun kinderen de taal te spreken die zij het best beheersen! Het werkt niet goed als meertalige ouders met een beperkte beheersing van het Nederlands thuis Nederlands met hun kind praten, want dan krijgt een kind alleen taalaanbod in korte zinnen of gebrekkig Nederlands. Zo'n taalarme omgeving schaadt de sociaal-emotionele en cognitieve ontwikkeling van het kind.
- Neem de tijd om een gesprek te voeren met ouders die weinig Nederlands spreken. Nodig ze eens uit op een rustig moment van de dag. Bij het halen of brengen is er vaak te veel haast of stress om rustig te praten.
- Gedraag je respectvol tegenover ouders die geen of weinig Nederlands spreken. Vermijd een betuttelende bejegening of toon.

(Van Keulen & Singer, 2012)

AANBEVELING 4

ACTIEVE ROL VAN OUDERS OP DE GROEP

Geef ouders die dat willen en kunnen, een actieve rol. Ouders kunnen andere ouders informeren of enthousiasmeren, sommige ouders vinden het bijvoorbeeld leuk om in een oudercommissie te zitten. Vraag ouders welke thema's ze interessant vinden om te bespreken.

Norm

- Ouders worden persoonlijk benaderd of zij aan activiteiten willen meedoen.
- Er is voor elke groep een goed zichtbaar activiteitenrooster, waarop ouders kunnen intekenen.

AANBEVELING 5

OUDERS INFORMEREN

Ouders willen heel graag zien en weten wat er zoal gebeurt met hun kind in de groep en hoe hun kind zich ontwikkelt. Toegankelijke informatiebronnen voor ouders zijn bijvoorbeeld een wand met foto's, de creatieve producten van kinderen of een video voor een ouderbijeenkomst. Informeer ouders regelmatig over wat hun kind doet en wat de vorderingen zijn van het kind.

Norm

- Je maakt voor ouders zichtbaar waar hun kind mee bezig is.
- Je geeft ouders door middel van het kindvolgsysteem inzicht in de ontwikkeling van hun kind.
- Vertel ouders hoe de overdracht verloopt als hun kind straks naar de basisschool gaat (zie hoofdstuk 4).

AANBEVELING 6

EDUCATIEVE ACTIVITEITEN IN DE GROEP MET OUDERS

In de groep kunnen ouders bijdragen aan educatieve ondersteuning, bijvoorbeeld via de spelinloop. Bij de spelinloop aan het begin van de dag doen de ouders in de groep een activiteit met hun kind: een puzzel maken, een boekje lezen, iets bouwen. De professionals vertonen hierbij voorbeeldgedrag zowel in de educatieve activiteiten met kinderen als in het omgaan met elkaar.

Norm

- Creëer minimaal elke week een spelinloop waarin ouders actief worden betrokken bij de aangeboden activiteit.
- Laat tijdens de spelinloop voorbeeldgedrag zien.

AANBEVELING 7

BEVORDERING VAN EDUCATIEVE ACTIVITEITEN THUIS

Door ouders leuke en leerzame thuisactiviteiten aan te bieden die aansluiten bij het thema in de groep, ontstaat er betrokkenheid. Soms vinden ouders het fijn om een voorbeeld te zien en daarom helpt voordoen in de groep. Ook het laten zien van een filmpje kan hierbij ondersteunend zijn.

Norm

- Informatie over de thuisactiviteit wordt schriftelijk of mondeling aan ouders gegeven.
- Kijk samen terug met ouders en kinderen naar de thuisactiviteit(en), bijvoorbeeld tijdens de spelinloop.

CONCRETE AANBEVELINGEN OP HET NIVEAU VAN HET KINDERDAGVERBLIJF, HET PEUTERCENTRUM EN DE BASISCHOOL

AANBEVELING 1

VISIE OP SAMENWERKING

Herdefinieer ouderbetrokkenheid in termen van samenwerking. Benadruk de gezamenlijkheid, wederkerigheid en het wederzijdse respect voor ieders bijdrage aan de ontwikkeling van het kind. Formuleer dit op toegankelijke manier in een visiedocument en in een folder en webtekst. Benoem de kansen en ontwikkelingsmogelijkheden.

Norm

- Er is een visie op de samenwerking met ouders ontwikkeld en beschreven in een voor ouders toegankelijk document.

AANBEVELING 2

GESPREKKEN MET OUDERS

Voer een systeem in van gesprekken tussen professionals en ouders, waarin er genoeg tijd is (minimaal tien minuten) om een open en wederkerige dialoog te voeren over de ontwikkeling van het kind. Plan dit gesprek minimaal één keer per jaar en liefst vaker, bijvoorbeeld halfjaarlijks of drie keer per jaar. Zeker in de peuter/kleuterperiode is dit belangrijk. Zorg voor een uitvoerig intakegesprek aan de start.

Norm

- Er is een systeem van oudergesprekken. Met alle ouders wordt minstens twee keer per jaar een gesprek over de ontwikkeling van het kind gevoerd.
- Er wordt van deze gesprekken een kort verslag op hoofdpunten gemaakt.

AANBEVELING 3

GEVARIEERDE ACTIVITEITEN

Bied diverse activiteiten aan voor ouders zoals een nieuwjaarsreceptie, een tentoonstelling of een voorstelling door de kinderen. Als ouders daar behoefte aan hebben, zijn op opvoedingsvoorlichting en -ondersteuning gerichte activiteiten eveneens uitstekend in te passen. Dat geldt ook voor programma's waarmee thuis educatieve activiteiten uitgevoerd kunnen worden.

Norm

- Samen met de ouders worden er minstens twee keer per jaar toegankelijke, leuke of feestelijke activiteiten georganiseerd voor alle ouders.
- Als er behoefte aan blijkt, wordt minstens één keer per jaar een activiteit, bijvoorbeeld een ouderpraatgroep, georganiseerd rond opvoedingsthema's.

AANBEVELING 4

COMMUNICATIE EN DOCUMENTATIE

Zorg voor een goede communicatie en documentatie met betrekking tot wat er gebeurt op het kinderdagverblijf, het peutercentrum of de basisschool. Zorg voor toegankelijkheid voor alle ouders. Voorbeelden zijn een nieuwsbrief, een actuele website of andere creatieve vormen van documentatie (foto's, video's, tentoonstelling van de creatieve producten van kinderen).

Norm

- Er is in elke groep een vorm van communicatie en documentatie, die voor ouders toegankelijk en interessant is.

AANBEVELING 5

GESPREKSWAARDIGHEDEN EN COMPETENTIES

Het is van belang de gespreksvaardigheden en competenties van professionals te versterken om met de diversiteit van sociale en culturele achtergronden, opvoedingsstijlen en gezinsvormen om te gaan. In het hele team is kennis nodig om met ouders te communiceren. Overlegtijd, workshops, maatjesleren: omgaan met ouders is een belangrijk onderdeel van je vak!

Norm

- De visie wordt met alle medewerkers besproken en op basis van deze gesprekken bijgewerkt en vastgelegd.
- Er is commitment in het team voor het ouderbeleid zoals in de visie is vastgelegd.

[Doeleman, W. \(2006\).](#) Families in beeld. Via beeldmateriaal werken aan een open en respectvol klimaat in kindercentra en voorscholen. Amsterdam: SWP.

[Graaff, F. de, E. Singer & W. Devillé \(2006\).](#) Onderzoek diversiteit en ouderbetrokkenheid in kindercentra. NIVEL, Utrecht.

[Haan, D. de \(2009\).](#) 'Taal en communicatie' (hoofdstuk 18). In: E. Singer & L. Kleerekoper, Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar. Elsevier gezondheidszorg, Maarssen.

[Keulen, A. van & Singer, E. \(2012\).](#) Samen verschillend. Pedagogisch kader diversiteit in kindercentra 0-13 jaar. Amsterdam: Reed Business.

[Keulen, A. van, Van Beurden, A. & Pels, T. \(2010\).](#) Van alles wat meenemen. Diversiteit in opvoedingsstijlen in Nederland. Bussum: Coutinho.

[Leseman, P. & De Winter, M. \(2014\).](#) Versterken samenwerking ouders en (voor)school. Advies over ouderbetrokkenheid aan de gemeente Utrecht. Utrecht: Universiteit Utrecht, Centrum Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken.

[Vries, P. de, \(2013\).](#) Ouderbetrokkenheid 3.0. Van informeren naar samenwerken. CPS.

HOOFDSTUK 4

HOE ZORG JE VOOR EEN OPTIMALE OVERGANG VAN VOORSCHOOLSE VOORZIENINGEN NAAR HET BASISONDERWIJS?

Steeds meer kinderen groeien in de 21e eeuw op in verschillende opvoedings- en leefwerelden. Ouders en kind ervaren eenheid als er een natuurlijke brug is tussen deze verschillende leefwerelden en een ononderbroken ontwikkelingslijn tussen de verschillende voorschoolse voorzieningen (kinderdagverblijf of peutercentrum) en het basisonderwijs.

In dit hoofdstuk wordt de overgang vanuit kinderdagverblijf en peutercentrum naar de basisschool uitgewerkt op het niveau van de informatieoverdracht met daarbij normen en aanbevelingen.

TRANSITIE

De overgang van een voorschoolse voorziening naar de basisschool is een mijlpaal in het leven van een kind. Dit geldt zeker voor het kind, maar ook voor de ouders, pedagogisch medewerkers en leerkrachten. Een overgang met een doorgaande lijn waarin het kind centraal staat zet de toon voor een succesvolle start van de schoolloopbaan van kinderen.

In plaats van overgang kan ook gesproken worden van

een transitie. Een transitie wordt gezien als het proces van verandering waarbij kinderen (en hun gezinnen) bewegen van de ene setting (voorschoolse voorziening) naar de andere (basisschool). Dit proces eindigt als het kind helemaal is gewend aan de nieuwe setting. Tijdens het transitieproces voeren de verschillende betrokkenen (ouders, pedagogisch medewerkers en leerkrachten) verschillende activiteiten uit, om de start op school zo succesvol mogelijk te maken.

Kinderen zien soms op tegen grote veranderingen. Daarom is het belangrijk hen te betrekken bij veranderingen om hen veiligheid en vertrouwen te bieden. Dat geldt ook voor de 'grote' verandering van de overgang naar de basisschool. Kinderen hebben daar vaak allerlei verwachtingen en ideeën bij en het is belangrijk deze verwachtingen en ideeën te kennen. De pedagogisch medewerker kan verschillende activiteiten inzetten waarbij de komende overgang aan bod komt. Kinderen kunnen daarmee voorbereid worden op de stap naar de basisschool, en als het nodig is ook worden gerustgesteld.

Voor kinderen is het belangrijk dat ook hun ouders hen voor de overgang naar de basisschool goed op die stap voorbereiden. Wanneer ouders zich hiervan niet bewust zijn, kunnen pedagogisch medewerkers hen hierin ondersteunen. Ook nadat kinderen de stap naar de basisschool hebben gezet is ondersteuning van zowel ouders als leerkracht van belang om kinderen te helpen zich aan te passen aan de nieuwe schoolomgeving.

Bij een kindvriendelijke overgang kunnen twee niveaus onderscheiden worden:

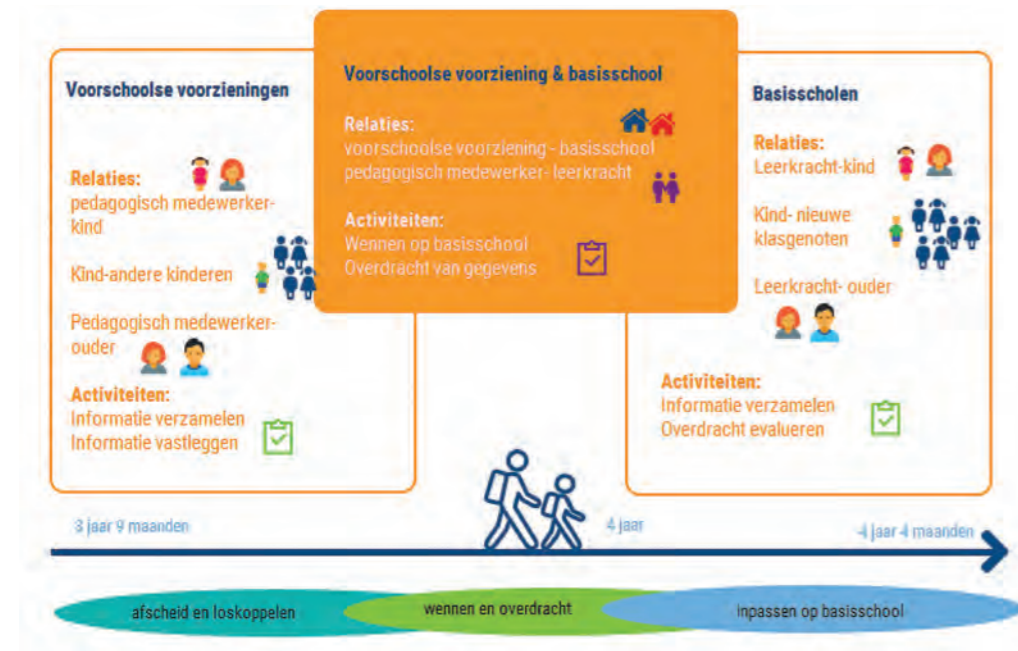
1. Overdracht van gegevens

- Er vindt standaard een informatieoverdracht plaats van de relevante gegevens tussen de voorschoolse voorzieningen en de basisschool/BSO
- Er zijn afspraken tussen voorschoolse voorzieningen en de basisschool/BSO gemaakt t.a.v. de vorm van overdracht (overdrachtsformulier, warme overdracht, planning, terugkoppeling)
- De samenwerkingsafspraken worden regelmatig geëvalueerd

2. Inhoudelijke doorgaande lijn

- Er is een gezamenlijk gedragen pedagogische en educatieve visie (denk aan samenwerking met ouders, UTC, UKK en Vreedzaam)
- Er is een gedragen pedagogisch fundament en bij voorkeur één doorlopend programma
- Er is gezamenlijk ouderbeleid
- De interne begeleiding en zorg zijn op de voorschoolse voorziening en de basisschool/BSO op een gelijke wijze georganiseerd en ouders weten bij wie ze na de overgang naar de basisschool terecht kunnen voor vragen rondom zorg.

Dit hoofdstuk richt zich verder op de uitwerking van 'Overdracht van gegevens'.

Figuur 1: Het overgangproces in beeld (SARDES 2016; handreiking kindvriendelijke overdracht)

OVERDRACHT VAN GEGEVENS

Professionals van zowel voorschoolse voorzieningen als basisschool/BSO hebben een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor een goede aanmelding en overgang van het kind. Een essentieel onderdeel hierin is de overdracht. Een kind leert al vanaf het moment van de geboorte. Op het kinderdagverblijf en het peutercentrum is de inzet om dit leren te stimuleren, zodat een kind zich zo optimaal mogelijk ontwikkelt. De kern van de overdracht is dat relevante informatie over hoe het kind zich heeft ontwikkeld in de groep overdragen wordt aan de basisschool waar het kind naar toe gaat. Een zorgvuldige overdracht zorgt ervoor dat kinderen, die extra aandacht nodig hebben om goed te kunnen leren, dat ook krijgen op het moment dat ze overgaan van de voorschoolse voorziening naar de basisschool/BSO. De voorschoolse voorziening heeft hierover waardevolle informatie, die de leerkracht kan helpen om de overgang naar school zo soepel mogelijk te laten verlopen.

De feitelijke informatie kan via een overdrachtsformulier/formulier kind volgsysteem worden overgedragen. Als de informatie alleen schriftelijk/digitaal wordt overgedragen is het een koude overdracht. Gaan kinderen buiten de wijk of elders naar school, of als er geen sprake is van (extra) zorg, dan zal de overdracht meestal "koud" plaats vinden.

Bij een warme overdracht wordt de informatie over kinderen naast schriftelijk en/of digitaal tevens mondeling toegelicht in een gesprek. Dit gesprek vindt bij voorkeur plaats in een gezamenlijk gesprek tussen pedagogisch medewerker, leerkracht van de groep waar het kind komt en ouders. Indien noodzakelijk is daar ook de zorgconsulent en intern begeleider bij aanwezig. Zeker als er sprake is van zorg is een warme overdracht noodzakelijk.

Norm

- De overgang is een proces (afscheid nemen, wennen en overdracht) en vraagt tijd en aandacht
- Centraal in de overdracht staat wat de pedagogisch medewerker 'weet' over de ontwikkeling van het kind niet wat ze 'vindt' van het kind
- Ouders worden actief betrokken bij de overgang
- Betrokken partijen voelen zich gezamenlijk verantwoordelijk voor de kwaliteit en de uitvoering van de overgang
- Bij de overdracht wordt rekening gehouden met de juridische en ethische aspecten van informatie overdragen

JURIDISCHE ASPECTEN OVERDRACHT; VAN TOESTEMMING NAAR TRANSPARANTIE

Veel organisaties wisselen persoonsgegevens en informatie over kinderen uit. Het niet precies weten wat kan en mag binnen de wet- en regelgeving kan een goede samenwerking tussen professionals en een goed overgangsproces in de weg staan.

De belangrijkste voorwaarde voor álle acties is dat het belang van het kind voorop staat; zie Art.3 van het **Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind (IVRK)**: “Het belang van het kind moet voorop staan bij alle maatregelen die kinderen aangaan. De overheid moet het welzijn van alle kinderen bevorderen en houdt toezicht op alle voorzieningen voor zorg en bescherming van kinderen”.

Bij uitwisseling van eigen informatie van de voorschoolse voorziening rondom de overgang naar het basisonderwijs hoeft geen toestemming worden gevraagd aan ouders. Het argument daarvoor is dat de overdracht van gegevens naar het basisonderwijs noodzakelijk is in het belang van de ononderbroken ontwikkeling van het kind.

Het is belangrijk dat ouders al in een vroeg stadium weten dat een goede doorgaande ontwikkeling een doel is van de voorschoolse voorziening.

Door ouders al bij de kennismaking op de hoogte te brengen van het beleid van de voorschoolse voorziening ten aanzien van een kindvriendelijke overgang zal het als vanzelfsprekend

worden ervaren dat er later een overdracht zal plaatsvinden. Wanneer een kind drie jaar is geworden, is het zinvol het proces en de procedure van overdracht met ouders opnieuw te bespreken. Door duidelijk aan ouders uit te leggen wat er gedeeld gaat worden, met wie en vooral waarom en daarbij samen te kijken wat ieders aandeel in de overdracht kan zijn wordt voorkomen dat ouders verrast zijn. Door hen overal bij te betrekken en hen de gelegenheid te geven de informatie die gedeeld wordt aan te vullen, wordt tegemoet gekomen aan het transparantiebeginsel. Het zou voor ouders helder moeten zijn dat deze uitwisseling van gegevens hetzelfde is als de overdracht tussen groepen van de basisschool en van de basisschool naar het voortgezet onderwijs.

Toch kan het voorkomen dat ouders geen prijs stellen op het delen van informatie over hun kind met de toekomstige basisschool van hun kind.

Het is belangrijk dat je ruimte biedt aan ouders om dit aan te geven en te luisteren naar de argumenten die zij hiervoor aandragen. Je weegt hun bezwaren ten opzichte van jouw argumenten om wél gegevens te delen. Het betekent echter niet – met het oog op het belang van het kind – dat hun bezwaren zullen worden gehonoreerd. Als je de bezwaren van ouders terzijde schuift, toets je jouw voornemen met de drie principes van het ‘juridisch Zwitsers zakmes’.

‘Juridisch Zwitsers zakmes’

1. **Subsidiariteit** kan het een tandje minder? Zou ik de bezwaren van ouders eventueel toch kunnen honoreren, dan moet het een tandje minder;
2. **Proportionaliteit** is mijn voornemen om de bezwaren van de ouders terzijde te schuiven in verhouding, in proportie?
3. **Doelmatigheid** is het delen van deze informatie ook daadwerkelijk het meest geschikt om mijn doel te bereiken? Motiveer en documenteer in het dossier altijd je af- en overwegingen.

Ouders hebben recht op correctie wanneer er feitelijke onjuistheden staan in de overdracht (een verkeerde geboortedatum e.a.) en recht op aanvulling wanneer zij een ander beeld hebben bij hun kind.

Wat niet gedeeld mag worden zonder toestemming van ouders is informatie van derden, bijvoorbeeld onderzoek door een arts of een psycholoog. Deze informatie van een extern deskundige is van de ouders en mag dus alleen met toestemming gedeeld worden. Wenselijker is dat ouders deze informatie zelf doorgeven aan de basisschool.

ETHISCHE ASPECTEN OVERDRACHT

Belangrijk bij de overdracht is ook te kijken naar de ethische aspecten van informatie-uitwisseling. Ouders willen misschien een ‘nieuwe start’ maken, geen etiket op hun kind geplakt zien of willen privé zaken die gevoelig liggen niet graag delen. Het gaat erom dat de voorschoolse voorziening het als een randvoorwaarde ziet dat er verstandig, met respect en voorzichtig met de informatie wordt omgegaan. Ook al erkent iedereen dat een goede overdracht noodzakelijk is, voor ouders en kind is het van belang dat dit zeer zorgvuldig gebeurt.

AANBEVELINGEN VOOR EEN SOEPELE OVERDRACHT

- Alle betrokkenen spreken dezelfde taal en hanteren hetzelfde overdrachtsformulier en dezelfde procedure.
- Een coördinator aanstellen op zowel het kinderdagverblijf/peutercentrum als de basisschool die alle overdrachten coördineert.
- Ouders erop attenderen dat zij hun kind tijdig moeten aanmelden bij een basisschool, bijv. bij binnenkomst en nogmaals als het kind drie jaar wordt.
- De aanmeldingsprocedure tussen kinderdagverblijf/peutercentrum en de basisschool goed afstemmen, ook als er sprake is van een vóóraanmelding waarbij al eerder informatie opgevraagd wordt door de basisschool.
- Met de ouders in gesprek gaan om het belang van hun rol te benadrukken.

COLOFON

Utrechts Kwaliteitskader voor educatie van het jonge kind - september 2017

Derde editie.

Deze uitgave is tot stand gekomen met medewerking van:

Aafke Bouwman (CPS), Lilian van der Bolt (Sardes), Marlies van der Burg (Spring), Lotte Henrichs (Universiteit Utrecht), Monique Jeurissen (CED Groep), Anke van Keulen (Bureau Mutant), Cornelia Kool (SPO), Karin van de Mortel (CPS), Tonnie van der Meer (gemeente Utrecht), Claire Paulich (het Cultuurknooppunt), Sjaan van Riel (het Cultuurknooppunt), Karolien Schmidt (Marnix Academie), Ebelien Udenga (Spelenderwijs Utrecht), Kobi Wanningen (Spelenderwijs Utrecht), Margreet van de Water (Marnix Academie), Magda van der Wulp (Buro Spring)

Eindredactie: Lotte Henrichs, Cornelia Kool, Nel van Loon en Carla Sanders.

Kernteam Nu voor Later: Arien Hartog (SPO), Jansje Dekker (KSU), Janneke van Offeren (Saartje Kinderopvang), Carine Thesingh (Spelenderwijs Utrecht), Ina Vugts (gemeente Utrecht) en Anje-Margreet Woltjer (PCOU).

Projectleiders Nu voor Later: Nel van Loon en Carla Sanders

Ontwerp: Studio TOMIS, Utrecht

Alle rechten voorbehouden

Niets mag uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming; zie website www.nuvoorlaterutrecht.nl.

nu voor later